

3

ปัจจัยทางจิตและสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในเขตกรุงเทพมหานคร

Effects of Psychosocial Factors on Role Performance for Single
parent in Bangkok Metropolitan Area

อภินดา ชัยมานะเดช

Apinda Chaimanadech

ปัจจัยทางจิตและสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมตามบทบาท ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในเขตกรุงเทพมหานคร

Effects of Psychosocial Factors on Role Performance for
Single parent in Bangkok Metropolitan Area

อภินดา ชัยมานะเดช¹
Apinda Chaimanadech

Received: March 1, 2019

Revised: March 30, 2019

Accepted: April 1, 2019

3

บทคัดย่อ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านของสังคมไทยส่งผลไปถึงระบบความสัมพันธ์ของครอบครัว จากรายงานกรมการปกครองพบการหย่าร้างที่เพิ่มขึ้นในทุกปี ส่งผลให้เกิดภาระหนักต่อการทำบทบาทพ่อหรือแม่ที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว วัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ เพื่อศึกษาการทำนายของตัวแปรทางจิต ได้แก่ ความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค ความฉลาดทางอารมณ์ และตัวแปรทางสังคม ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม การมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่มีต่อพฤติกรรมการทำตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละและค่าเฉลี่ย และศึกษาความสัมพันธ์ด้วยสมการถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรทางจิตและตัวแปรทางสังคมร่วมกันทำนายพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้ร้อยละ 47.1 โดยพบตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนาย 2 ตัวแปร คือ ความฉลาดทางและการมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

คำสำคัญ : พฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว; พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว; หย่าร้าง

Abstract

Presently, there are many aspects changed in Thai society affecting to family relationship. According to the Department of Provincial Administration, divorce statistics has been increasing each year affecting the role performance of single parent. The objective of this research is to study the predicting variables of psychological factors comprising adversity quotient, emotional intelligence and social variables which are social support, having role model of role performance of single parent influencing on role performance of single parent. Descriptive statistics (percentage, mean) and multiple regression were used for data analysis. The research result showed psychological and social variables could be used to predict the role performance of single parent with 47.1 percent. The variables influencing on prediction were emotional intelligence and having role model of role performance of single parent.

Keywords : Role performance of single parent; Single parent; Divorce

¹คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 109/47 หมู่บ้านมายเพลส ซ.ติวานนท์-ปากเกร็ด 56 ต.บ้านใหม่ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี 11120
โทรฯ : 081-2586883 email : apinda.chai@gmail.com

บทนำ

สถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันแรกที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์ มีส่วนช่วยในการวางรากฐานขั้นพื้นฐานทางสังคม การอบรมเลี้ยงดู การถ่ายทอดความรู้ การสร้างค่านิยม การสร้างทัศนคติ การวางกฎระเบียบ รวมถึงวิธีการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การมีความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัวจะส่งผลต่อพัฒนาการของเด็ก หากในช่วงต้นของชีวิตเด็กปราศจากความใกล้ชิดผูกพันกับครอบครัวจะส่งผลต่อความมั่นคงทางจิตใจของเด็กและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในทางลบต่างๆ โดยเฉพาะการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว หากไม่ได้รับการดูแลแก้ไขในด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวยิ่งพบว่าพฤติกรรมก้าวร้าวจะรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนมีความซับซ้อนในรูปแบบต่างๆของพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการรังแกผู้อื่น การมีพฤติกรรมที่เป็นอันตรายและผิดกฎหมาย (จรรยา สุวรรณทัต, 2554) จึงกล่าวได้ว่าสถาบันครอบครัวมีความสำคัญในการวางรากฐานของลักษณะทางจิตใจหรือกล่อมเกลาพฤติกรรมต่างๆ ให้เด็กเติบโตขึ้นมาได้อย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้การทำตามบทบาทของพ่อแม่ในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างสัมพันธภาพและความเข้มแข็งของครอบครัว (มณฑิรา จารุเพ็ง, 2560)

คำว่าบทบาทนั้น หมายถึง การแสดงออกของพฤติกรรมตามบรรทัดฐาน สิทธิ การกระทำตามตำแหน่งหรือสถานภาพที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น การแสดงออกตามบทบาทก็มีความคาดหวังของสังคมเข้ามาร่วมด้วย (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2545; งามพิศ สัตย์สงวน, 2547; มณฑิรา จารุเพ็ง, 2560) การเป็นพ่อแม่ถือได้ว่าเป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญกับครอบครัวและมีความสัมพันธ์ต่อพัฒนาการทุกด้านของลูก กล่าวคือ การเลี้ยงดูลูก การตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย การเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ การให้ความใกล้ชิดอย่างสม่ำเสมอจะส่งผลให้เด็กรู้สึกปลอดภัย มีความสุขและเห็นคุณค่าในตัวเอง (สุชา จันทร์เอม, 2543) การขัดเกลาทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการอบรมสั่งสอนหรือการเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่เด็กส่งผลต่อการเรียนรู้การทำพฤติกรรมในทางที่เหมาะสม การช่วยเหลือลูกในการแก้ไขปัญหาทางด้านร่างกาย การปรับตัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน การจัดกิจกรรมยามว่างให้แก่ครอบครัวหรือการสนับสนุนให้ลูกมีกิจกรรมร่วมกับเพื่อนจะส่งผลต่อการปรับตัวของลูก การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและการแสดงออกที่เหมาะสม (สายวริน จินวุฒิ, 2541) นอกจากนี้การทำตามบทบาทของตนเองถือเป็นความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อลูก เป็นการแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันเพื่อไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องแบกรับภาระมากจนเกินไป

ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านของสังคมไทยส่งผลถึงระบบความสัมพันธ์ของครอบครัว การอยู่ในครอบครัวที่มีพ่อแม่ทำหน้าที่ดูแลลูกร่วมกันเป็นการมีพ่อหรือแม่ทำหน้าที่ในการดูแลลูกมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ซึ่งในประเทศไทยไม่ได้มีการสำรวจโดยตรง แต่จากรายงานของกรมการปกครองในช่วง พ.ศ. 2557-2560 ที่ผ่านมามีพบสถิติการหย่าร้าง (Divorce) ที่เพิ่มขึ้นโดยสถิติการหย่าร้างในปี 2557 จำนวน 111,810 คู่ ปี 2558 จำนวน 117,800 คู่ ปี 2559 จำนวน 118,539 คู่ และปี 2560 จำนวน 121,617 คู่ พบการจดทะเบียนหย่าร้างในเขตกรุงเทพมหานครมากที่สุด จึงถือได้ว่าการหย่าร้างเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำบทบาทของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะพ่อหรือแม่

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว (Single parent family) หมายถึง ลักษณะครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ซึ่งเป็นผลมาจากการหย่าร้าง การแยกทาง หรือการเสียชีวิตของคู่สมรส (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557) การเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจึงเป็นเรื่องที่ทำนายในการทำบทบาทของสมาชิก โดยเฉพาะพ่อแม่ จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่ามีแนวโน้มการเกิดปัญหาทางจิตใจและภาวะซึมเศร้าของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีมากกว่าพ่อแม่ที่อยู่ในครอบครัวทั่วไป ความเครียดในช่วงเวลาของการปรับตัว ความซึมเศร้า การดำเนินตัวเองและความวิตกกังวลเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาสุขภาพกาย (Cooperetal, 2008) นอกจากนี้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญกับอคติจากคนในสังคมบางกลุ่มที่มีความเชื่อว่า การหย่าร้างเกิดจากการประพฤติดันไม่ดี ทั้งการตอบคำถามกับบุคคลรอบข้างถึงสาเหตุของการแยกทางหรือการเสียชีวิตของคู่ชีวิตนำไปสู่ผลกระทบทางจิตใจและความสัมพันธ์กับผู้อื่น การแบกรับภาระมากขึ้นในการดำเนินชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ การเป็นหัวหน้าครอบครัวต้องหารายได้เพียงคนเดียวให้เพียงพอจ่ายที่เพิ่มมากขึ้นภายในครอบครัว ภาระการอบรมเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังเมื่อต้องทำงานหารายได้ไปพร้อมกัน ทำให้เกิดความไม่สมดุลของการจัดสรรเวลา ซึ่งการใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกันกับลูกลดลงส่งต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว (วฤชสพร ญัฐรุจิโรจน์, 2560) การขาดตัวแบบในบทบาทของเพศชายในแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีลูกชาย หรือบทบาทของ

เพศหญิงในพ่อเลี้ยงเดี่ยวที่มีลูกสาว ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557) เด็กที่อาศัยในครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวมักจะมีภาวะภาวะภูมิใจในตัวเองต่ำและคิดว่าตนรู้สึกไม่มีคุณค่า (วินัดดา ปิยะศิลป์, 2538) และจากการศึกษาการปรับตัวของลูกในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวพบว่า หากเด็กปรับตัวไม่ได้ต่อการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว จะส่งผลกระทบต่อจิตใจและบุคลิกภาพที่เปลี่ยนไปกลายเป็นคนเก็บตัวมากขึ้น เมื่อต้องเผชิญสถานการณ์ในลักษณะของการถูกล้อหรือการนำครอบครัวตนเองไปเปรียบเทียบกับเพื่อนรอบข้างส่งผลกระทบต่อโรคเครียดหรือเด็กบางคนประชดด้วยการปฏิบัติตนในทางที่ผิด ละทิ้งการเรียน ทั้งนี้การปรับตัวของเด็กจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของครอบครัวภายหลังการเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว (ระวีวรรณ ธรณี รุ่งนภา เทพภาพ และ อำไพ หมั่นสิทธิ์, 2551) และจากรายงานของสถานพินิจในคดีเด็กและเยาวชน ปี 2558 จำนวน 33,121 คดี พบว่าคดีที่เกิดกับเด็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่จำนวน 12,302 คดี และคดีกับเด็กในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจำนวน 20,819 คดี คดีที่เกิดจากเด็กที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีจำนวนมากกว่า การร่วมกันของพ่อแม่ต่อบทบาทในครอบครัวจึงมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของเด็ก ดังนั้นการศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีต่อลูกจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของลูก

จากการศึกษาแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ผ่านมาจะศึกษาใน 2 มิติ คือ ตัวแปรทางจิตและตัวแปรทางสังคม การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาตัวแปรทางจิต คือ ความฉลาดทางอารมณ์และความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรค ตัวแปรทางสังคม คือ การสนับสนุนทางสังคมและการมีแบบอย่างพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การมีความฉลาดทางอารมณ์จะทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเข้าใจอารมณ์ตนเองและเข้าใจอารมณ์ผู้อื่น เกิดการสื่อสารที่ดีส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว จากการศึกษาพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในงานเชิงคุณภาพของ วิจิตาญ อิทนาปัญญา (2553) พบว่า การมีจิตใจที่เข้มแข็งพร้อมเผชิญกับความยากลำบากมีผลต่อความสำเร็จในการปรับตัวต่อบทบาทใหม่ การได้รับการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเผชิญกับปัญหาต่างๆ โดยช่วยลดความเบื่อหน่ายและความเครียดจากการหน้าที่ในหลายบทบาท นอกจากนี้การเห็นตัวแบบผ่านบุคคลที่มีความสัมพันธ์ด้วยหรือบุคคลที่ผ่านทางสื่อส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมในทางที่ดี (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2553) ทั้งนี้การศึกษาที่ผ่านมาของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมักอยู่ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงนำมาศึกษาในงานวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเป็นสารสนเทศให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาส่งเสริมพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การทำตามบทบาทหน้าที่อย่างสมบูรณ์จะส่งผลกระทบต่อความภูมิใจในตนเองและความสัมพันธ์ต่อบุคคลในครอบครัว

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของ Bandura มาประยุกต์ใช้ร่วมกับงานวิจัยเชิงคุณภาพของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งจากแนวคิดของ Bandura มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยหลัก 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factor หรือ P) กับปัจจัยสภาพแวดล้อม (Environment Factor หรือ E) ซึ่งตัวแปรทั้ง 3 ตัวนี้มีลักษณะอิทธิพลซึ่งกันและกัน โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว หมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกหรือการกระทำตามบทบาทของพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีต่อลูก ประกอบไปด้วยบทบาทที่สำคัญ 5 ด้าน คือ 1) บทบาทในการอบรมเลี้ยงดู การดูแลร่างกายและจิตใจของลูก การดูแลเมื่อเจ็บป่วย การเข้าใจสภาพอารมณ์ทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแสดงออกที่ไม่เหมาะสม 2) บทบาทด้านการเป็นตัวอย่างทางสังคม การเป็นตัวอย่างและพัฒนาความรู้สึกของลูกต่อสังคมในการทำตามกฎระเบียบต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และการเป็นตัวอย่างในการรักษาสิ่งแวดล้อม 3) บทบาทด้านการแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เกิดขึ้นในครอบครัวและของลูก 4) บทบาทด้านการหาเลี้ยงครอบครัว การให้ความสำคัญต่อการหารายได้มาจุนเจือครอบครัว การวางแผนการใช้เงินอย่างเป็นระบบและการวางแผนทางการเงิน 5) บทบาทด้านการสนับสนุนการ การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยให้ลูกในเวลาว่างเพื่อส่งเสริมทักษะ จากการศึกษาเชิงคุณภาพของ พัชชา เจริญกลิ่นจันทร์ (2556) พบว่าสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวปรับตัวต่อบทบาทได้ดี คือการยอมรับความจริงและเข้าไปเผชิญกับปัญหาต่างๆ ไม่หนีปัญหา จึงนำแนวคิดความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรค

ของ Stoltz (1997) มาศึกษาซึ่งเหมาะกับบริบทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่กำลังเผชิญปัญหาการเปลี่ยนแปลงในครอบครัว ปัญหาที่สำคัญของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวอีกอย่าง คือ ความกังวลและความเครียดซึ่งส่งผลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวลดลง จากการศึกษาของ จิตติกาญจน์ อิททาปัญญ (2553) พบว่า การรู้เท่าทันอารมณ์และความคิดของตนเองต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงมีผลต่อพฤติกรรมของตนเองในบทบาทพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้วิจัยจึงนำตัวแปรความฉลาดทางอารมณ์เข้ามาศึกษา งาน นอกจากตัวแปรภายในตัวบุคคลแล้ว ตัวแปรด้านสังคมยังส่งผลกระทบต่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยการสนับสนุนทางสังคมสามารถช่วยพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในการทำตามบทบาทที่ตั้งใจขึ้น จากการศึกษาของ พิมร่าไพ สุนทรารชุน (2549) พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ได้รับความช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของ การได้รับกำลังใจหรือการได้รับความช่วยเหลือทำให้เกิดพลังและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม นอกจากนี้แนวคิดของ Bandura ยังกล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการสังเกตและการเลียนแบบจากตัวแบบที่เป็นบุคคลหรือจากตัวแบบที่นำเสนอผ่านสื่อต่างๆ ที่อยู่รอบตัวอยู่เสมอ และตนเองต้องสามารถประเมินได้ว่าพฤติกรรมที่ตนเลียนแบบนั้นดี พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2556) โดยหน้าที่หลักของตัวแบบแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ สร้างพฤติกรรมใหม่ เสริมพฤติกรรมที่กระทำอยู่แล้วให้เพิ่มมากขึ้น และการยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมให้ลดลง (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2553) ซึ่งหากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีตัวแบบที่ดีก็จะสามารถส่งผลดีต่อพฤติกรรมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ดีได้เช่นกัน

ผู้วิจัยได้นำตัวแปรทางจิต ได้แก่ ความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค ความฉลาดทางอารมณ์ และตัวแปรทางสังคม ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม การมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งคาดว่าตัวแปรต้นทั้ง 4 ตัวสามารถทำนายพฤติกรรมการทำตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้ และผลที่ได้จากการศึกษาสามารถเป็นความรู้สำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันครอบครัว ชมรมมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว นักจิตวิทยาพัฒนาการ นักจิตวิทยาให้คำปรึกษา นักแนะแนว นักสังคมสงเคราะห์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ใช้เป็นข้อมูลประกอบการส่งเสริมพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในด้านต่างๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาอำนาจในการทำนายของตัวแปรทางจิต ได้แก่ ความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค ความฉลาดทางอารมณ์ และตัวแปรทางสังคม ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม การมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่มีต่อพฤติกรรมการทำตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร จำนวน 200 คน การคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis) ได้กำหนดไว้ว่าการคำนวณการถดถอยพหุคูณวิธี Enter กลุ่มตัวอย่างต้องมีขนาดไม่ต่ำกว่า 100 คน และควรใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10-20 คน ต่อตัวแปรต้น 1 ตัวแปร โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเข้าดังนี้ (1) พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวอยู่ในวัยผู้ใหญ่ ช่วงอายุ 20-40 ปี (2) เป็นพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวจากการหย่าร้าง การแยกกันอยู่อย่างถาวร การเสียชีวิตของคู่สมรสและเป็นบุคคลหลักในการเลี้ยงดูลูก (3) ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย เกณฑ์การคัดออก คือ การให้ข้อมูลไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดคณียามตามตัวแปรและสร้างเครื่องมือขึ้นใหม่ทุกฉบับ โดยแบ่งเครื่องมือออกเป็น 6 ตอน ได้แก่

- 1) แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา รายได้ จำนวนบุตร
- 2) แบบสอบถามบทบาทการเป็นพ่อแม่ จำนวน 34 ข้อ ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ .900
- 3) แบบสอบถามการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค จำนวน 25 ข้อ ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ .935
- 4) แบบสอบถามความฉลาดทางอารมณ์ จำนวน 30 ข้อ ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ .931

5) แบบสอบถามการสนับสนุนทางสังคม จำนวน 18 ข้อ ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ .884

6) แบบสอบถามการมีแบบอย่างของพ่อแม่ จำนวน 10 ข้อ ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ .901

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อผ่านการพิจารณาจริยธรรมในมนุษย์จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เลขที่ SWUEC/X-168/2561 ผู้วิจัยได้ติดต่อกลุ่มตัวอย่างเพื่อขอเข้าเก็บข้อมูล โดยนำแบบสอบถามทั้ง 6 ตอนให้แก่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ใช้สถิติบรรยายเพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มตัวอย่างและลักษณะตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ
2. สถิติวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Pearson Correlation) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร
3. สถิติวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Enter Multiple Regression Analysis) เพื่อศึกษาอำนาจการทำนายของตัวแปรต้นต่อตัวแปรตาม

ผลการศึกษา

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) การสนับสนุนทางสังคม (Support) การมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว (Model) กับพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว (Role)

	Role	AQ	EQ	Support	Model
Role	1	.213**	.644**	.360**	.326**
AQ		1	.121	.261**	.166*
EQ			1	.274**	.228**
Support				1	.514**
Model					1

* $p < .05$, ** $p < .01$

ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามกับชุดตัวแปรต้นของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ตัวแปรพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวสัมพันธ์กับความฉลาดทางอารมณ์ การสนับสนุนทางสังคม การมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวและความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค เท่ากับ .644 , .360 , .326, และ .213 ตามลำดับ โดยทุกค่าสหสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 มีทิศทางความสัมพันธ์ในทางบวก

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) โดยใช้วิธี Enter

ตัวแปร	B	SE	Beta	t	p
AQ	.101	.058	.094	1.737	.084
EQ	.634	.060	.574	10.526	.000**
Support	.130	.070	.116	1.845	.067
Model	.222	.113	.120	1.969	.050*
ค่าคงที่	40.403	10.000		4.040	

R² = .471, SEE = 13.007, F = 43.407, *p <.05, ** p < .01

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า ความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค ความฉลาดทางอารมณ์ การสนับสนุนทางสังคมและการมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยค่าสัมประสิทธิ์การทำนายเท่ากับ .471 ตัวแปรทั้ง 4 สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้ร้อยละ 47.1 โดยพบตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนาย 2 ตัวแปร คือ ความฉลาดทางอารมณ์ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ .634 และการมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ .222 ส่วนตัวแปรความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคและการสนับสนุนทางสังคมไม่พบว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวน 200 คน ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 200 คน กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการวิจัยเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยเป็นเพศชาย จำนวน 18 คน เพศหญิง จำนวน 182 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 36-40 ปี จำนวน 124 คน รองลงมาคือช่วงอายุ 31-35 ปี จำนวน 35 คนและจำนวนน้อยที่สุดคือช่วงอายุ 20-25 ปี จำนวน 11 คน การศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 102 คน รายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่างส่วนมาก มากกว่า 30,001 บาท และกลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีบุตรจำนวน 1 คน

2. ตัวแปรต้นทั้ง 4 ตัว ได้แก่ ความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค ความฉลาดทางอารมณ์ การสนับสนุนทางสังคมและการมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .213, .644, .360 และ .326 ตามลำดับ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีทิศทางความสัมพันธ์ในทางบวก

3. ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ตัวแปรทางจิตและตัวแปรทางสังคมทั้ง 4 ตัว สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้ร้อยละ 47.1 โดยพบตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนาย 2 ตัวแปร คือ ความฉลาดทางอารมณ์ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ .634 และการมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ .222 ส่วนตัวแปรความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคและการสนับสนุนทางสังคมไม่พบว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

อภิปรายผล

พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่สามารถทำตามบทบาทของตนได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์จะเป็นหลักประกันในการนำครอบครัวของตนไปสู่ความเข้มแข็ง จากกรอบแนวคิดของ Bandura ที่นำมาศึกษาในงานครั้งนี้สอดคล้องกับผลของการศึกษา โดยพบว่าปัจจัยทางจิต ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ตัวแปรที่มีอิทธิพลสำคัญต่อพฤติกรรมการทำตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว คือ ความฉลาดทางอารมณ์ จึงกล่าวได้ว่า พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีความฉลาดทางอารมณ์ที่ดีมีอิทธิพลต่อการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ดีด้วย จากการศึกษาของ พิมร่าไพ สุนทรารชุน (2549) กล่าวว่าปัญหาของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว คือ ความวิตกกังวลและความเครียดต่อบทบาทใหม่ ซึ่งจะส่งผลถึงปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ของลูก และจากการศึกษาที่ผ่านมาของ Egeil & Rinaldi (2016) พบว่าความฉลาดทางอารมณ์ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว การมีความฉลาดทางอารมณ์ของพ่อแม่จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างลูกได้ ทั้งยังสามารถทำนายได้ถึงคุณภาพของการเลี้ยงลูก หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความฉลาดทางอารมณ์ที่ดีลูกก็จะมีผลต่อความฉลาดทางอารมณ์ที่ดีเช่นกัน และตัวแปรที่มีอิทธิพลสำคัญอีกตัวแปร คือ การมีแบบอย่างในการทำพฤติกรรมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว กล่าวได้ว่า การที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับแบบอย่างในการทำพฤติกรรมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะส่งผลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่สูงขึ้นด้วย ในปัจจุบันพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เพื่อส่งเสริมการทำบทบาทในครอบครัวของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จึงมีหน่วยงานแนะนำในแนวทางของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เช่น ชมรมเครือข่ายครอบครัว มีการส่งเสริมความรู้ของการเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต่างๆ ผ่านทางหนังสือ วิทยุ เว็บไซต์ (Webside) และจัดสัมมนาสำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะสามารถหาตัวแบบที่เหมาะสมมาเป็นตัวแบบการทำพฤติกรรมในครอบครัว และการศึกษาของ สุชาติ สร้อยสน (2553) พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมของชมรมเครือข่ายครอบครัว มีการนำความรู้จากวิทยากรและครอบครัวที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาเป็นแบบอย่างในการดูแลตนเอง และการเลี้ยงลูกอย่างถูกวิธี ทั้งนี้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับความรู้จากการเข้าร่วมอบรมซึ่งคิดว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องในการปฏิบัติตน จึงนำวิธีการมาใช้กับตนเองซึ่งผลที่ได้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นต่อตนเองและครอบครัว ช่วยส่งเสริมความมั่นใจให้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในการดูแลลูก ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ Bandura ว่าพฤติกรรมเกิดจากการดูตัวแบบแล้วเลียนแบบพฤติกรรม หากผลที่ได้รับเป็นไปตามที่คาดหวังจะคงไว้ซึ่งการมีพฤติกรรมที่เลียนแบบจากตัวแบบ (นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน), 2551)

ทั้งนี้ผลการศึกษาพบว่าตัวแปรการสนับสนุนทางสังคมไม่พบว่ามีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จากผลการศึกษาสอดคล้องกับการประชุมวิชาการครอบครัวศึกษา เรื่อง ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ได้กล่าวถึงลักษณะของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในเขตกรุงเทพมหานครว่า ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานคร หากยังไม่สนิทกันจะเปิดเผยเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่สามารถดูแลครอบครัวตนเองได้ (วรรณวิภา ยศวังใจ, 2552) และตัวแปรความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคพบว่าไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องด้วยการศึกษาครั้งนี้แบ่งบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวออกเป็น 5 ด้าน ซึ่งลักษณะย่อยบางบทบาทอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาและการเผชิญปัญหาของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยส่วนมากอยู่ในช่วง 36-40 ปี อยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นที่เข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง ซึ่งผ่านประสบการณ์ของการรับมือกับปัญหา รวมถึงบทบาทของการทำหน้าที่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในครอบครัว จึงทำให้เมื่อพบปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น อาจมองว่าเป็นปัญหาปกติในชีวิตที่จะต้องพบเจอและแก้ไขให้ผ่านพ้นไปได้ ไม่ใช่ปัญหาที่อยู่ในระดับที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะต้องใช้การควบคุมตนเองให้เข้าไปเผชิญกับปัญหา

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยความฉลาดทางอารมณ์มีผลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมากที่สุด ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันครอบครัว มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว นักจิตวิทยาพัฒนาการ นักจิตวิทยาให้คำปรึกษานักแนะแนว นักสังคมสงเคราะห์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ได้ส่งเสริมและพัฒนาปัจจัยด้านความฉลาดทางอารมณ์ให้แก่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นลำดับแรก โดยเน้นให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเข้าใจภาวะทางอารมณ์ของตนเอง เพื่อหาวิธีการควบคุมและแสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่ดีต่อครอบครัว

2. การมีตัวแบบมีความสำคัญต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวสามารถเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวแบบมาใช้กับครอบครัวของตนเอง โดยสถาบันการศึกษาของบุตรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว เช่น มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว จัดสัมมนาการเลี้ยงบุตรในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวให้ประสบความสำเร็จ โดยมีตัวแบบเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่สามารถเลี้ยงลูกได้ประสบความสำเร็จมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนเอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้เน้นตัวแปรคุณลักษณะส่วนบุคคลของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งหากมีการศึกษาคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ รายได้ ช่วงอายุ และจำนวนบุตร แล้วนำมาวิเคราะห์ถึงความแตกต่างในการทำพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะทำให้อภิปรายได้สารสนเทศมากยิ่งขึ้น

2. งานวิจัยครั้งนี้พบว่าการสนับสนุนทางสังคมไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว อาจเป็นเพราะทำการศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครที่มีลักษณะของการเปิดเผยเรื่องครอบครัวต่อบุคคลอื่นน้อย ดังนั้นการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาในจังหวัดอื่นที่มีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อให้เห็นการสนับสนุนทางสังคมที่แตกต่างกัน

3. งานวิจัยครั้งนี้พบว่าความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว อาจเกิดจากบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในงานวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 5 บทบาท ซึ่งลักษณะย่อยบางบทบาทอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาและการเผชิญปัญหา ดังนั้นการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคกับบทบาทการแก้ปัญหาของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ชัดเจนขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- งามพิศ สัตย์สงวน. (2545). *สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรรยา สุวรรณทัต. (2554). *ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง (สำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัว)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
- ฐิติกาญจน์ อินทาปัจ. (2553). *การสร้างความเข้มแข็งทางใจและการปรับตัวต่อวิกฤตการณ์ ของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว*. คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน). (2551). *ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2556). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชชา เจริญจันทร์. (2556). *ศึกษากระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง : กรณีศึกษาผู้ใช้บริการของสหทัยมูลนิธิ*. คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- พิมพ์ไพ สุนทรารชุน. (2549). *แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เลี้ยงลูก*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- มณฑิรา จารุเพ็ง. (2560). *จิตวิทยาครอบครัว*. กรุงเทพฯ : แดเน็กซ์อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น.
- ระวีวรรณ ธรณี รุ่งนภา เทพภาพ และ อำไพ หมั่นสิทธิ์. (2551). *พลวัตการปรับตัวและการดำรงตนของบุตร*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, กรุงเทพฯ.
- วรรณวิรา ยศวังใจ. (2552). *ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เรื่องการจัดการครอบครัวด้วยความรู้*. การประชุมวิชาการครอบครัวศึกษา ครั้งที่1/2552 วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2552 ณ ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพฯ, 1-16.
- วฤชสพร ญรัฐจิโรจน์. (2560). *ครอบครัวทางเลือกและการคงอยู่ของสถาบันครอบครัว*. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal*, 10(2), 1817-1827.
- วินัดดา ปิยะศิลป์. (2538). *ครอบครัวกับวัยรุ่น : การพัฒนาครอบครัว*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2545). *จิตวิทยาสังคม ทฤษฎีและปฏิบัติการ*. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2553). *สถาบันครอบครัว : พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2553). *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายวริน จิณวุฒิ. (2541). *การศึกษาบทบาทของบิดา บทบาทของมารดา ในฐานะตัวทำนายพฤติกรรมการปรับตัวของเด็กปฐมวัย ในเขตกรุงเทพมหานคร*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). *ชุดความรู้สำหรับพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
- สุชา จันทร์เอม. (2543). *จิตวิทยาเด็ก*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์.
- สุชาดา สร้อยสน. (2553). *ประสบการณ์ด้านจิตใจของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในการดูแลบุตรการศึกษาระดับคุณภาพ*. คณะศิลปศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- Cooper, C., Bebbington, P. E., Meltzer, H., Bhugra, D., Brugha, T., Jenkins, R., King, M. (2008). Depression and common mental disorder in lone parent : results of 2000 National Psychiatric Morbidity Survey. *Journal of Psychological Medicine*, 38, 335-342.
- Egeli, A. N. & Rinaldi, M.C. (2016). Facets of Adult Social Competence as Predictors of Parenting Style. *Educational Psychology. Journal of Psychological Medicine*, 38(3), 335-342.
- Stoltz, G. P. (1997). *Adversity Quotient : Turning Obstacles into Opportunities*. United States of America : John Wiley & Sons.